Година VI. София, Януарий 1934 г. Книга 3 (53)

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЬ

ИЗДАНИЕ НА ИЛИНДЕНСКАТА ОРГАНИЗАЦИЯ

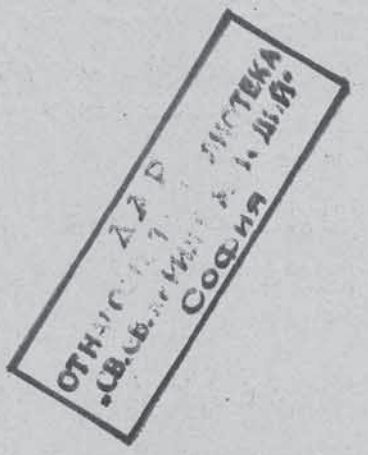

Съдържание:

1. Юбилеятъ на г. Проф. Л. Милетичъ.
2. Подвигътъ на Мара Бунева.
3. Кузманъ А. Шапкаревъ.
4. Крушовскитѣ куриери — светци.
5. Изъ живота на четитѣ.
6. Назиръ Кахърмановъ.
7. Пандилъ Шишковъ.
8. Мино Г. Пържолевъ.
9. Андрея Д. Докурчевъ.

ЛАЙПЦИГСКИ

ПРОЛѢТЕНЪ ПАНАИРЪ 1934 ГОДИНА

НАЧАЛО 4 МАРТЪ

33 1/8 % намаление по германскитѣ желѣзници

Всички сведения дава управлението на ЛАЙПЦИГСКИЯ ПАНАИРЪ -- Лайпцигъ, Германия

или почетното представ. за БЪЛГАРИЯ:

КРЕДИТНА БАНКА -- СОФИЯ

И КЛОНОВЕ:

РУСЕ, ВАРНА И ПЛОВДИВЪ

532—476—15.0

Година VI. София, януари 1934 год. Книга 3 (53)

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЬ

Урежда: РЕДАКЦИОНЕНЪ КОМИТЕТЪ

Редакция и администрация: ул. „Солунъ“ № 54, телеф. 19-32

Годишенъ абонаментъ за Царството — 120 лв., за Европа — 200 лв., за Америка — 2 долара. Отдѣленъ брой 15 лв.

Единъ именитъ юбиляръ

(По случай 70 години отъ рождението и 50 годишната учена дейность на г. проф. Д-ръ Л. Милетичъ)

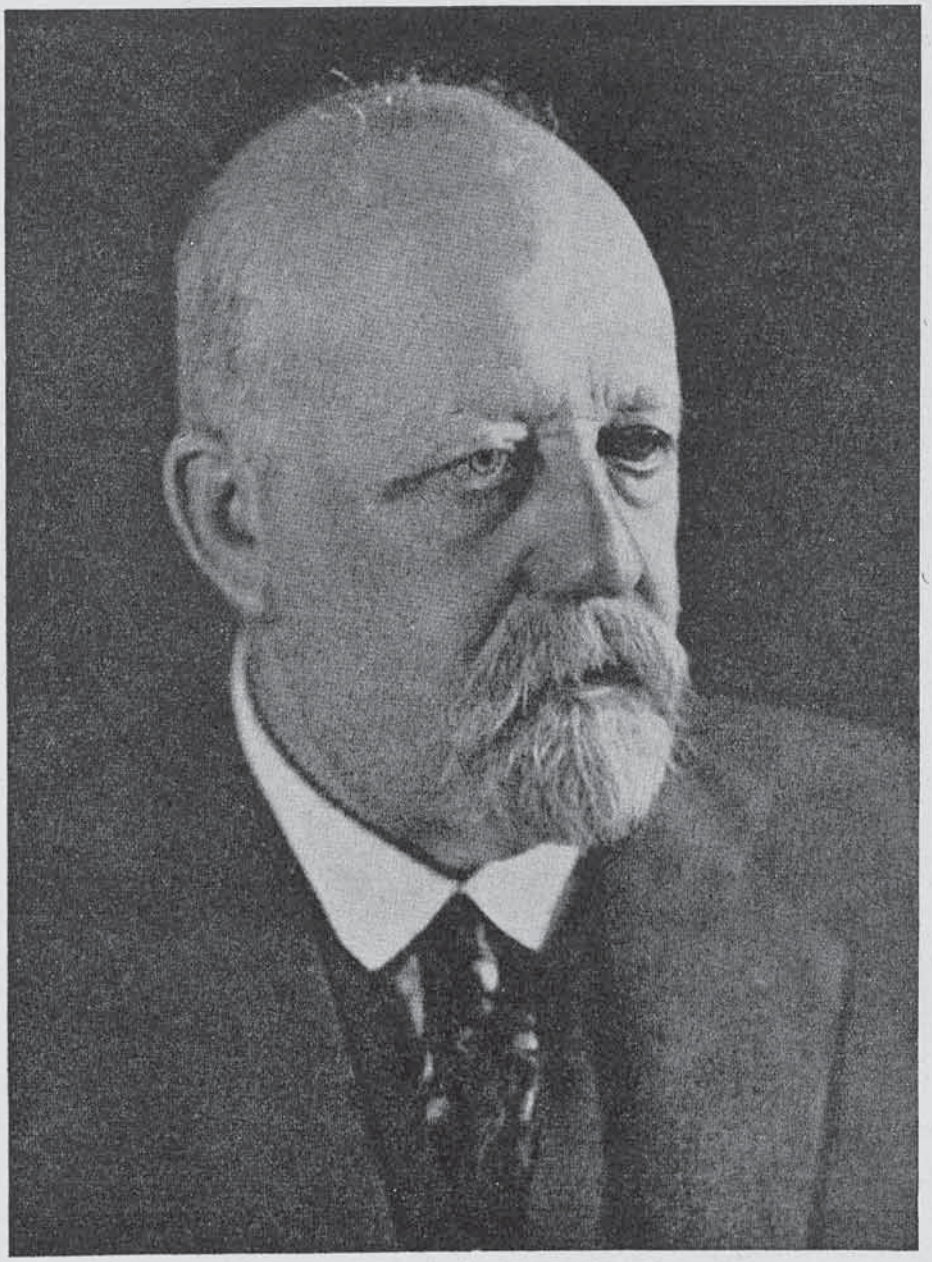

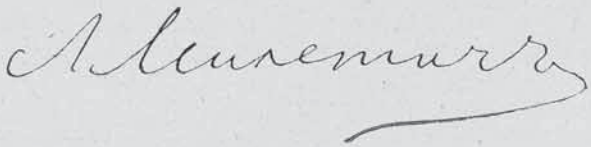

Единъ именитъ юбиляръ

— г. проф. д-ръ Л. Милетичъ

На 24 декемврий 1933 г. българскитѣ учени, българската академическа младежъ и македонската емиграция чествуваха 70 годишнината отъ рождението и 50 годишната научна дейность на г. проф. Любомиръ Милетичъ.

Юбилейното тържество стана преди обѣдъ въ голѣмия салонъ на Академията на наукитѣ, на което присѫтствуваха: Н. В. Князъ Кирилъ, Н. В. Преосвещенство замѣстникъ председателя на Св. Синодъ Видинскиятъ митрополитъ г. Неофитъ, г-да професоритѣ отъ университета, множество учени, представители на македонскитѣ емигрантски организации и много студенти,

Юбилейното тържество се откри отъ председателя на юбилейния комитетъ г. проф. Н. Стояновъ, директоръ на държавнитѣ дългове, който последователно даде думата на г. проф. г. Диновъ, Ив. Пѣевъ-Плочковъ и Хр. Силяновъ, които всестранно изложиха дейностьта и заслугитѣ на юбиляра общо къмъ науката и частно къмъ поробенитѣ българи, а следъ това бидоха прочетени и поднесени адреси отъ г. д-ръ Ф. Маноловъ, главенъ секретаръ на Министерството на Народното просвѣщение, отъ името на последното, като съобщи, че по ходотайство на г. министра на Народното просвѣщение Н. В. Царьтъ награждава юбиляра съ най-високия орденъ за гражданска заслуга, отъ г. Г. Кондовъ, председатель на Националния комитетъ на македонскитѣ братства въ Царството, въ който се изтъкватъ голѣмитѣ заслуги на юбиляра къмъ македонското освободително движение и отъ председателя на Щипското благотворително братство, като следъ това се прочетоха и изброиха стотици писма и телеграми отъ царството и странство, съ които иностранни академии на наукитѣ, учени и почитатели поздравляватъ юбиляра и му пожелаватъ крепко здраве, за да продължи своето просвѣтно-общественото дѣло за благото на науката и любимата му родина. Накрай именитиятъ юбиляръ, трогнатъ до просълзване, благодари на юбилейния комитетъ и присѫтствуващитѣ за направената му честь и изрази надежда, че Всевишниятъ ще запази здравето и силитѣ му, за да довърши замисленото отъ него още едно дѣло.

Вечерьта въ салона „България“ бѣ дадена вечеря, при която се изказаха интимни приветствия и въ която именитиятъ юбиляръ разказа спомени изъ своето детинство и обществена дейность.

Юбилеятъ на г. проф. Л. Милетичъ представляваше изблицъ на спонтанно чувство на общность на учени и обществени, на стари и млади, защото чествуваниятъ юбиляръ презъ своята 50 годишна дейность е, и голѣмъ ученъ, и голѣмъ педагогъ, и голѣмъ общественикъ, и голѣмъ патриотъ. Той е написалъ до сега повече отъ 380 студии и статии, пръстнати изъ наши и чужди списания; стотици студенти, сега вече педагози, общественици и учени, слушали сѫ неговинѣ лекции и напѫтствувания въ семинара по славянска филология, като сѫ усвоили метода на научно изследване и изложение; стотици сѫ неговитѣ ученици, които по напѫтствие на голѣмия ученъ беззабавно сѫ обикнали и обичатъ своята родина, както беззаветно я обича и проф. Л. Милетичъ.

Обаянието отъ личностьта на юбиляра се състои главно въ неговата непреклонна воля, въ неговото феноминално трудолюбие въ неговата продуктивна литературна работа и въ неговата беззаветна любовь къмъ родината — къмъ освобождението и обединението на българското племе.

Роденъ на 13 януарий 1863 г. въ Щипъ и синъ на интелигентни родители—учители, Любомиръ Милетичъ, впечатлителенъ и възприемчивъ, още отъ малькъ, обикаляйки македонскитѣ градове, въ които баща му е учителствувалъ и виждайки красотитѣ и богатствата на Македония, както и теглото на народа ѝ, обиква своята родина, на която съ перо въ ржка всецѣло се отдава, излагайки тежкото политическо тегло на македонскитѣ българи и демаскирайки квазиученитѣ трудове на сръбски, гръцки и др. учени, отричащи етническия ликъ на таза класическа българска земя. Тая негова любовь къмъ родината му—Македония и къмъ научната истина заставя проф. Л. Милетичъ заедно съ други македонски учени да основе *Македонския научен институтъ* и да старедакторъ на строго научното списание *Македонски прегледъ*, което се ползува съ име и срѣдъ външния ученъ свѣтъ. Само този, който е прелистилъ списанието, може да има ясна представа за полагания отъ проф. Л. Милетичъ трудъ и време за благото на науката и македоската кауза.

Илинденци отъ своя страна иматъ и специални основанияда изразатъ своята почить и уважение къмъ именития юбиляръ г. проф. Л. Милетичъ, който, паралелно съ своитѣ чисто научни изследвания по славянска филология и македонския въпросъ, следа Илинденското възстание, когато въ София пристигатъ хиляди бежанци и видни македонски дейци, ржководители на освободителното движение и илинденското възстание, той е единствения нашъ ученъ, който записва споменитѣ на тѣзи дейци и въ редъ издадени книги представя на бѫдещия историкъ сурови материали за написване историята на македонското освободително движение. И което е още важно, то е, че той, — подобно на всички илинденци, — вѣрва въ благоприятния край на освободителното движение, защото народъ, който е родилъ Кирила и Методия, Климента Охридски, Паисия Хилендарски, братя Миладинови, Шапкаровъ и др., който е допринесълъ твърде много на общочовѣшката култура, — тоя народъ има право на свободно сѫществуване на тоя божи свѣтъ.

Илинденци пожелаватъ на г. проф. д-ръ Л. Милетичъ здраве и дълъгъ животъ, за да дочака да види своята обична Родина свободна.

Хр. Шалдевъ

Подвигътъ на Мара Бунева

Подвигътъ на Мара Бунева е великъ по замисъль, геройски по изпълнение и саможертва и чутовенъ по своя ефектъ между поробенитѣ и далечъ въ чужбина. Мара Бунева — младата тетовчанка, бѣ израстнала въ политѣ на грандиозния Шаръ, при шумния Вардаръ. Тя бѣ закърмена съ млѣкото на майка българка, която отъ люлката ѝ разправяла за великото дѣло на Кирила Пейчиновича, за подвизитѣ на стари и млади за запазването на българското име и честь и на българската речь отъ похи-

Мара Бунева
по случай шесть години отъ героичния ѝ подвигъ и саможертва.

тителя. Когато Мара Бунева порастна, видѣ, че Родината ѝ Македония, макаръ и подъ турско иго, съ голѣми усилия бѣ напреднала въ духовно отношение. Въ цѣла Македония нѣмаше селище, малко или гокѣмо, безъ училище и черква, Тя виждаше, че на всѣкжде изъ страдалната ѝ Родина се носѣше бунтовната пѣсень на българина.

Дойде време, когато българското племе реши съ върховни усилия да сломи тежкото робство. Сърби и гърци въ съюзъ, обаче, не позволиха на тоя българинъ да се радва на своитѣ усилия за свобода. Македония по Букурещкия миръ бѣ заграбена, подѣлена между новитѣ поробители — сърби и гърци.

Настанаха страшни времена. Сърбитѣ още въ първо време изпѫдиха всичко будно — учители, свещеници и пр.

Така Мара Бунева бѣ принудена, поради тежкитѣ политически условия, да напустне роденъ кѫтъ, бащино огнище, да се раздѣли съ свои близки и познати и да дойде тукъ въ България. Като бе-

жанка тя не престана да се интересува отъ сждбата на брата робъ. Нейното сърдце бѣ съкрушено отъ страшнитѣ злодейства, вършени отъ сръбската власть надъ българското население. Една прекрасна сутринь, тя реши да се върне при своитѣ близки въ Тетово и Скопие, за да сподѣля съ тѣхъ тежката сждба на робъ и тежнения за свобода.

Въ Скопие Мара Бунева видѣ, че вече не се позволява българска речь, — нѣмаше български училища и черкви. Всѣки, който си позволи да говори на български, се смѣта за престжпникъ и се хвърля въ затворъ. Тя видѣ затворитѣ пълни съ студенти, стари и млади, граждани и селяни. Това всичко подействува съкрушително върху нейното отзивчиво сърдце. Въ душата ѝ силно заговори чувството на любовь за Родината и чувството на мъсть срещу похитителя на свободата.

Единъ прекрасенъ день, на 13 януарий 1928 г., Мара Бунева съ револверъ въ ржка напада Прелича край Вардара, убива го и при самозастрелването си, казва: „Азъ обичамъ, обичамъ своето Отечество".

Преличъ бѣ единъ отъ потисницитѣ на народа ни. Съ убийството на Прелича тя високо заяви, че протестира отъ името на своя народъ противъ страшното и непоносимо сръбско иго.

Горда по духъ, Мара Бунева има сила да надвие живота и смъртьта. Споменътъ за дѣлото ѝ ще се носи отъ уста на уста между младитѣ и ще имъ служи за импулсъ и назидание, какъ се умира за родъ и родина.

Мара Бунева отдавна не е между живитѣ, но духътъ ѝ победи живота, победи и смъртьта.

Вѣчна паметь на голѣмата македонска героиня!

Л. Томовъ.

Кузманъ А. Шапкаревъ

1834 – 1909 – 1934 г.

(По случай 100 години отъ рождението и 25 г. отъ смъртьта му)

Българската културна мисъль и по специално мамедонскитѣ българи на 21 декемврий 1933 година чествуваха 100-годишнината отъ раждането и 25 години отъ смъртьта на многозаслужилия народенъ

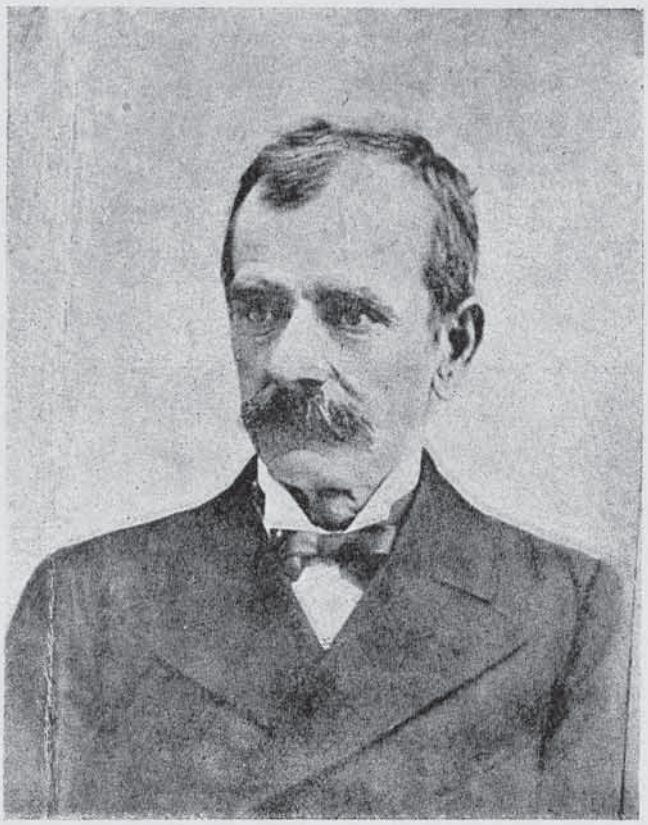

Кузманъ А. Шапкаревъ отъ гр. Охридъ, роденъ на 1 февруарий 1834 год., починалъ на 18. мартъ 1909 год. въ София, единъ отъ голѣмитѣ дѣятели въ възраждането, учебното дѣло и българския фолклоръ.

просвѣтитель и бележитъ книжовникъ и фолклористъ Кузманъ А. Шапкаревъ.

Роденъ е на 1 февруарий 1834 год. въ престолния градъ на славянската писменость — гр. Охридъ, отъ много бедни и неграмотни родители. Въ родния си градъ той получилъ минимално образование — и то на гръцки езикъ и започналъ да учи занаятъ — кожухарство. Това занятие, обаче, не увлича ученолюбивия юноша и ние го виждаме презъ 1850 год., едва 16 годишенъ, да се услови учитель съ 250 гроша за половинъ година въ едно отъ кварталнитѣ училища на Охридъ. Но Кузманъ Шапкаревъ има за учителството едно особно високо схващане и се почувствувалъ недостатъчно подготвенъ да заеме това звание, та следващата година (макаръ и да му сж предлагали удвоена заплата) започва наново кожухарството. Следъ две годишно колебание и борба съ нѣмотията, по съветитѣ на вуйка си Янаки Стрезовъ, той успѣва да отиде въ Битоля при известния тогава учитель по взаимо-учителската метода Атанасъ Анести. Тукъ за първи пжть срѣща и се опознава съ братята Димитъръ и Константинъ Миладинови. Сдедъ нѣколко месеца се връща въ родния си градъ Охридъ и презъ 1854 год., вече подготвенъ, се отдава на учителското поприще, което съ малки прекжсвания продължава до 1884 г. въ градоветѣ: Битоля, Струга, Прилепъ, Кукушъ, Солунъ и др. Първитѣ три години Кузманъ Шапкаревъ преподава на гръцки езикъ. Но презъ 1857 г. случайно се запознава съ славянската писменость и почва да преподава на своя глава смѣсено — гръцки и български (седемь години) и най-после съвършено изоставя гръцкия езикъ (надъ осемнадесеть години).

Презъ 1885 г. Кузманъ Шапкаревъ идва въ България и за кратко време чиновничествува въ сждебното ведомство, а отъ 1892 год. се настанява въ София, кждето го намира и смъртьта — 18. мартъ 1909 год.

Неуморенъ ратникъ за националното и културно повдигане на своя народъ Кузманъ А. Шапкаревъ презъ време на дългата си учителска дейность изъ разнитѣ градове на Македония издава една цѣла серия отъ учебници, две сбирки отъ недѣлни апостолски и евангелски четения, въведежда българския езикъ въ училищата и църквитѣ и винаги застава начело на народнитѣ борби за самостойна българска църква.

Презъ това време той грижливо записва и систематизира много народни пѣсни, приказки, вѣрвания, обичаи, пословици и др. фоклорни национални ценности, които презъ 1891/92 г. издава въ деветь голѣми тома — „Сборници отъ народни умотворения".

Презъ 1885 година той издава още „Материали за животописанието на братя Миладинови“, „Русалиитѣ“ – единъ стариненъ обичай отъ Солунско, Енидже-Вардарско и Кукушко, „Животописни бележки за Нано Д. Станишевъ“ и др.

Още презъ 1850 год. започва да сътрудничи на всички почти български вестници, като дава редовно сведения за хода на народната църковна борба за въвеждане на българския езикъ въ училищата и църквитѣ и пр.

Въ размирнитѣ за турската империя години Екзархията възлага на К. Шапкаревъ специални мисии въ Македония, кѫдето я представлява предъ разни анкетьори и комисии въ Солунъ и други градове.

Презъ 1880 г. К. Шапкаревъ идва въ Пловдивъ и, посъветванъ отъ митрополитъ Методи Кусевичъ, отива въ София и Цариградъ, дето представя единъ обстоенъ планъ за организацията на учебното дѣло въ Македония и предлага откриването на мѫжка и девическа гимназии съ пансиони въ гр. Солунъ. Следъ дълга борба и пословична упоритость, наистина, той успѣ презъ 1880 год. да постави основитѣ на този фаръ на националнитѣ духовни и политически борби на македонскитѣ българи.

Въ София Кузманъ Шапкаревъ се отдава на научна дейность изъ областьта на фолклора и етнографията. Редовно сътрудничи въ периодическото списание на Българското книжовно дружество (сега Академия на наукитѣ), което го избира за дописенъ членъ въ сборницитѣ на Министерството на народното просвѣщение, въ „Български прегледъ“ и др.

Проф. Д-ръ Ив. Шишмановъ въ една характеристики за К. Шапкаревъ, пише следното:

„И наистина, да се издигнешъ съ собствени усилия отъ синъ на бедни родители, отъ човѣкъ съ четирикласно образование (и то получено въ гръцко училище), самоукъ въ матерния си езикъ и книжнина — до значението на единъ отъ най-заслужилитѣ за своя народъ деецъ и до висотата на дописенъ членъ на една Академия на наукитѣ, комуто видни европейски учени признаватъ заслужена компетентность въ областьта на македонския и общобългарски фолкларъ, това граничи почти съ чудо“.

Да бѫде вѣченъ примѣрътъ и дѣлото на нашия бележитъ юбиляръ.

п. ш.

Крушовскитѣ куриери — светци

Куриерската служба на Революционната организация бѣше една отъ най-важнитѣ и рисковани служби. Тя бѣше сѫщевременно и една почетна служба. Нуждитѣ на времето налагаха всѣки да бѫде въ услуга на Организацията и за туй послѣдната използуваше не само труда на мѫжетѣ и женитѣ, но и помощьта на децата. При повишенъ духъ и напълно революционизираща се маса въ територията на Организацията всѣки се чувствуваше морално задълженъ да подпомогне въ кржга на възможното свѣтото освободително дѣло и се считаше гордъ да услужи — да пренесе или скрие нѣщо, да занесе нѣкѫде писмо, да съобщи какво е видѣлъ или чулъ противъ „дѣлото“ и пр.

Леката вѫтрешна куриерска служба въ гр. Крушово се изпълняваше предимно отъ учителкитѣ и по-събуденитѣ гражданки, сгрупирани около учителкитѣ и членуващи въ недѣлното училище. По-сериозната и рискована служба, обаче, бѣше повѣрена на терористичната група. Нѣма съмнение, че въ нейно разположение бѣха — при нужда — и всички членове отъ революционнитѣ градски групи. Ханищата и дюкянитѣ бѣха най-удобнитѣ мѣста за срещи съ куриеритѣ отъ селата; но най-интересното бѣ, че сѫщитѣ ханджии и дюкянджии бѣха сѫщевременно довѣрени хора и на турцитѣ отъ селата, и за туй често пѫти се случваше въ единъ и сѫщи ханъ или дюкянъ да бѫде повѣрено за пазене и наше оржжие, и турско такова. Турцитѣ вдигнаха довѣрието отъ ханджиитѣ и дюкянджиитѣ, само следъ нѣколкократно откраднуване на тѣхното оржжие отъ страна на наши момчета — обстоятелството, което докара неприятности на ханджиитѣ и дюкянджиитѣ, но които кражби ощетенитѣ нѣмаха куражъ да изнесатъ предъ собствената си власть. Главно три дюкяна служеха за пунктови такива — тѣ бѣха нашитѣ пощенски станции: манифактурния магазинъ на Глигоръ Божиновъ въ долната чаршия, бакалницата и ханъ на Лакю Андревски въ горната чаршия и бакалницата на Тома Дойчинъ и Петре Бакалчето въ края на училищния дворъ. Чрезъ последния дюкянъ куриеритѣ винаги можеха да бѫдатъ въ най-близъкъ и дори въ непосредственъ контактъ съ Рѫководното тѣло на Организацията.

С. Доленъ (Неврокопско) централно селище въ помашката область Чечъ. Разположено е въ недрата на Доспатъ планина (Родопитѣ) край шосето, което иде отъ Батакъ, минава презъ Ташъ-боазъ и с. Доленъ, за гр. Неврокопъ.

Броятъ на градскитѣ куриери и куриерки, между

които бѣха Каля Кукюровска, Коца Негревска и Цовка Пецановска, е много голѣмъ и дейностьта имъ ще опиша въ тая на терористическата група, а тукъ ще дамъ кратка характеристика само на едного отъ тѣхъ -- за Мито Н. Цуце. Сѫщо така е голѣмъ и броя на селскитѣ куриери. Между послѣднитѣ предно мѣсто заематъ Кръсте Алтилѫка отъ с. Острилци, Стойче Божковъ Лѣтника отъ с. Селце, баба Илийца отъ с. Пуста рѣка, дѣдо Раде, Томче Спировски, Йованица Дживджановска и Магденица отъ с. Долно Дивяци. Тукъ ще дамъ характеристични бележки и за четиримата последни труженици.

Тосе Трайчевъ Сарафовъ (въ дѣсно) отъ с. Горни Балванъ, щипско единъ отъ живитѣ другари на Гоце Дѣлчевъ.

Миту Недѣлковъ Цуце е роденъ въ Крушово около 1860 год. Родителитѣ му сѫ били отъ с. Свето-Митрани. Тѣ сѫ се прибрали въ града поради нетърпимитѣ турски золуми. Малкиятъ Миту още на петата си годишна възрасть взелъ да посѣщава тайното българско училище на Даскалъ Коле Ролевъ, въ който е получилъ първитѣ си познания по четене и писане, които разширилъ впоследствие въ офилиалното училище на Шумкова. Въ послѣдното, въ 1880 година, Миту е билъ назначенъ за „слуга" и му служи съ любовь и преданность до смъртьта си.

Миту бѣше кѫсичъкъ, слабъ, но жилавъ и пъргавъ човѣкъ, съ заоблено червендалесто лице, съ сини очи, въ които се разтилаше небесния лазуръ, съ руси коса и мустаци. Обличаше се ту въ старомодната антерия, ту въ шаечни домашни бечви и джамадани. Извънъ училището винаги бѣше съ тояжка въ рѫка. Макаръ слабограмотенъ, той притежаваше гъвкавъ умъ и интелигентность. Той бѣше извънредно чистъ, трудолюбивъ, разговорливъ, веселякъ и духовитъ. Въ училището бѣше незамѣнимъ „слуга", но сѫщевременно бѣше баща и наставникъ на ученицитѣ, а на учителитѣ — вѣренъ другарь и помощникъ. У него имаше излишъкъ отъ енергия, която го правѣше феноменаленъ по издръжливость — отъ сутринь до вечерь бѣше сѐ на крака — и за туй не намѣри за нуждно да каже, че се чувствува изморенъ и че иска да му се назначи помощникъ, тъй като едновременно прислужваше въ три голѣми сгради — забавачницата, основното училище и прогимназията; напротивъ, той самия доброволно отиваше да помага на черковния клисарь, както за почистване на черквата, така и въ работата му въ свѣщоливницата. Мито съ право може да се нарече *народенъ слуга,* защото живѣеше само за народа и служеше само на народа. Готовъ бѣше да изпълни заповѣдьта дори на кое да е дете отъ тоя народъ. Съ него си служеха кмета и съвѣтницитѣ, училищното и черковно настоятелства, архиерейското намѣстничество, владиката по време пребиваването му въ Крушово, черквата и свѣщоливницата ѝ, монастиритѣ за събиране помощи, музикалното ни дружество, конституционния ни клубъ, революционната организация. Последната го използуваше по всѣко време и за всичко – разнасяше нейни писма, извикваше за разпитъ лица, повѣряваше му архиви, оръжие, складове и пр. Той знаеше всичко и познаваше всички. За освобождението на Македония никога не приказваше, а само работѣще. И безъ да му поръчваме той бѣше винаги буденъ на своя постъ и, щомъ забележеше опасность, бързаше да я премахне. Една нощь въ рѫцетѣ на терористическата група бѣше попаднала една извѣстна шпионка. Групата я заклала и я хвърлила въ кладенеца на класното ни училище (бивше девическо), който се намираше въ задния му дворъ. Зараньта бидохме уведомени за станалото и веднага азъ и колегата ми Стерйо Блажевъ решихме да затрупаме кладенеца съ камъни. Като отидохме при кладенеца, останахме очудени — заварихме Мито да върши точно това, което ние бѣхме решили да извършимъ. За четвърть часъ съ общи усилия съборихме една каменна стена и затрупахме кладенеца. На нѣколко пѫти Мито попадна въ затвора, но нито веднажъ не развърза езика си, нито веднажъ не прояви слабость, която да докара нещастие на съгражданитѣ му, които беззавѣтно обичаше и които му отвръщаха сѫщо съ такава любовь. Погромътъ отъ 1918 год. го докара тукъ, въ София, като бежанецъ. Извънъ Крушово, обаче, се почувствува изгубенъ. Плака, като дета, по несбѫднатъ идеалъ. И се върна обратно — отиде въ любимото си Крушово при любимия си народъ, отново да дѣли съ него радости и скърби, отново да служи на него, да страда и умре съ него и при него . . . Подъ натиска на народната воля сърбитѣ го назначили пакъ на старата служба, но . . . врагътъ не спи: презъ 1920 год. главния учитель научилъ, кой е Миту, какви сѫ неговитѣ чувства и за какво бълнува, решилъ да се подиграе съ него и съ свѣтитѣ му чувства и мечти и вмѣсто да му даде заплата въ динари, той нарочно му далъ такава въ левове, съ които да не може да си купи дори залъкъ хлѣбъ. Миту охналъ, проклѣлъ сърбитѣ и издъхналъ.

Раде Веляновъ е добре познатъ на всички легални и нелегални дейци въ Крушовско и на всички

такива, минали презъ родното му с. Долно Дивяци. И той, подобно Миту Цуце, бѣше кѫсичъкъ, слабъ и хилавъ, но мургавъ. Миту бѣше съ червендалесто и бистро лице, а дѣдо Раде имаше изгледъ мѫченически. Мизерията, въ която тънеше и прекараното врѣме въ Битолскитѣ зандани бѣха ударили мраченъ отпечатъкъ върху външностьта му. Отъ влагата въ затвора дѣдо Раде бѣше спечелилъ ревматизъмъ, който ужасно го измѫчваше, но той никога не се оплакваше. Подгърбавенъ, съ тояжка или секирка въ ржка, дѣдо Раде, като падаринъ обхождаше и пазеше селскитѣ полски и горски имоти, а като куриеръ на организацията денонощно бродѣше по пѫтищата, селата и горитѣ. Съселянитѣ му които го уважаваха и обичаха, много добре разбираха, че той почти винаги е заетъ съ организационна работа и че не е никога свободенъ да обикаля и пази имотитѣ имъ и за туй се считаха морално задължени сами да си ги пазятъ и да не му създаватъ главоболия. Дори и децата схващаха положението му и отбѣгваха чрезъ лудориитѣ си да го дразнятъ.

Дѣдо Раде бѣше тихъ, скроменъ, миролюбивъ и винаги мълчаливъ. Оржжие не носѣше, не знаеше какъ се борави съ него, нито пъкъ мислѣше нѣкога да си послужи съ каквото и да е оржжие, освенъ съ сѣкирката, въ случай, че живота му е въ опасность или среща съ вълкъ или друго диво животно. Независимо отъ това, обаче, той работѣше за освобождението на Македония и бѣше ѝ се отдалъ въ вѣрна служба тѣломъ и духомъ, както знаеше и както можеше. Извънъ народното освободително дѣло за него нищо друго не сѫществуваше. Семейнитѣ си задължения бѣше зарѣзалъ съвършенно. За въ кѫщи и за челядьта се грижеше баба Радевица. Много пѫти добритѣ му съселяни изявяваха готовность да го замѣстятъ въ куриерската му служаа, но той имъ се усмихваше съ благодарность, натъкваше сѣкирката връзъ ржката си и поемаше пѫтя. Защо отказваше услугата, никому не даваше обяснение. Навѣрно, смѣташе, че само ако той отиде, работата ще бѫде свършена, както трѣбва. Такова бѣше убеждението и на всички и за туй — писмо ли има да се занесе въ града, дѣдо Раде пращаха; нареждане ли праща четата до селскитѣ комитети, Раде го занасяше; чета ли ще се посрѣща или изпраща, Раде е на предна линия; оржжие ли ще се пренася или укрива, Раде е довѣреното лице; храна или извѣстие ще се праща въ гората, Раде е опредѣления. Много пѫти потери сѫ го пресрещали и претърсвали и нищо не сѫ могли да му намѣрятъ, а пренасянето отъ него именно извѣстие пакъ стигало най-своевременно до адресанта си. За Радета день и нощь, свѣтло и тъмно, дъждъ и снѣгъ, студъ и скрѣжь нѣмаха значение. Въ неговия речникъ не сѫществуваха думитѣ: не мога, изморенъ съмъ, страхъ ме е, опасно е, буря се вие, заетъ съмъ, боленъ съмъ, децата ми сѫ болни, смъртникъ имамъ въ кѫщи, гладенъ съмъ, полунощь е, спи ми се и пр. Съ мълчание изслушваше нареждането и мигомъ тръгваше да го изпълни. Въ затвора биваше съсипванъ отъ бой главно поради неговото мълчание, което толкозъ много дразнѣше турцитѣ. Наричаха го човѣка безъ езикъ.

Нѣмайки другъ идеалъ извънъ тоя за освобождението и не признавайки другъ дългъ извънъ тоя къмъ Македония, която обичаше повече отъ себе си и отъ децата си и на която бѣше отдилъ всичкитѣ си сили, мисли и чувства, дѣдо Раде съ неизразима болка на сърдце посрѣщна ударитѣ отъ 1913 до 1918 години и отмина въ вѣчностьта съ проклятие на уста противъ братята поробители и въ ужасна мизерия . . .

Томче Спировски — това е единствения най-вѣ-

Монастиръть Св. Наумъ край Охридското езеро. Задъ него е новопостроената отъ сърбитѣ кула-наблюдателница до албано-югославянската граница.

ренъ другарь на Радета и неговъ помощникъ въ куриерската служба. Томче бѣше младъ, силенъ, пъргавъ, веселъ, жизнерадостенъ. Бузкитѣ му бѣха червени, като тетовска ябълка. Томче бѣше грамотенъ и интелигентенъ. За да се отдаде въ служба на *дѣлото*, той се отказа отъ гурбетчилъка и остана въ село да мизерствува. Видѣха ли дѣдото Раде да седи спокойно предъ кѫщния си прагъ и спокойно да пуши, хората разбираха, че Томче го е замѣстилъ. Двамата така се бѣха свързали и такова довѣрие си имаха единъ на другъ, каквото надали сѫществува между родни братя. Обвързани съ еднакви мисли, чувства и идеали, обвързани бидоха и съ еднаква сѫдба: заедно попаднаха въ затвора, заедно бѣха въ тъмна и влажна килия, въ която понесоха моралнитѣ и физически мѫки съ спокойствието на мѫченицитѣ-светци и придобиха болѣстьта, която ги катурна въ гроба. Томче умре младъ и съ неописуема болка въ гърди, за дето му се отнима възможностьта да продължи да работи за свободата на Родината, на която бѣше се отдалъ тѣломъ и духомъ. Умирайки, той поржча на близкитѣ си да не се отчайватъ, а да работятъ и да вѣрватъ, че Македония е жива и че скоро ще изгрей свободата ѝ . . .

Йованица (Таска Иванова Дживджановска) и Маг-

деница (Мара Магдева) сѫ съселянки на дѣдо Радета и на Томчето. Първата бѣше висока, слаба, руса, решителна, съ мѫжки маниери и устата, като първоразряденъ адвокатъ; втората бѣше висока, едра мургава, въздържана, добродушна. И двете се обичаха и се взаимно допълваха. И двете бѣха крайно гостоприемни. Материално добре, тѣ рѣдко даваха чета и нейнитѣ гости да квартируватъ другаде. Четитѣ обикновено квартируваха у Йованица не само защото бѣше състоятелна и кѫщата ѝ отговаряше на стратегическитѣ нужди, но и защото Йованица познаваше хората, характеритѣ имъ и всичкитѣ имъ счекотливи въпроси въ нейното, както и въ съсѣднитѣ села, и съ една прецизность и безпристрастие освѣтляваше ония, които трѣбваше да си кажатъ тежката си и авторитетна дума при разрешението на споменатитѣ въпроси. Магденица работѣше безшумно, съ преданость и братолюбие, които я издигаше въ очитѣ на дейцитѣ до степень на горещо любяща майка и сестра; тя не се отчая и тогава, когато момичето ѝ Йованка биде обезчестено отъ войници въ с. Брзово по време нахлуването имъ въ квартирата, въ която квартируваль легендарния войвода Йорданъ Пиперката, следъ успѣшното му измъкване изъ обсадата презъ 1902 година Йованица пъкъ работѣше шумно и безстрашно. Тя бѣше хитра, ловка, предвидлива и тактична. Око не ѝ мигаше предъ никого и предъ нищо. Дойдеше ли войска въ селото за обискъ, тя първа се вестяваше предъ офицерина и така бърже го омотаваше въ своитѣ планове, че последния тръгваше *да гони вѣтъра*. Не веднажъ и два пѫти тя спаси селото отъ гибель. Винаги запазваща присѫтствие на духа и всѣкога разчитваща на собствената си звѣзда, Йованица канѣше офицеритѣ на чаша ракия и кафе дома си, въ една отъ съседнитѣ стаи на кѫщата си, въ която стоеха съ пушки въ ржка търсенитѣ отъ войската подъ дърво и подъ камъкъ комити. Когато при блокирането на възстаналото Крушово войската заварило селото Долно Дивяци безъ мѫже, защото последнитѣ сѫ били въ редоветѣ на възстаницитѣ, и решила да го сърине и сравни съ земята, Йованица се запретнала да докаже, че селянитѣ сѫ били отвлѣчени въ гората отъ башибозуци и молила офицеритѣ да се смилятъ надъ бѣдното село и надъ нещастнитѣ му и беззащитни жители, като взематъ мѣрки за спасението на отвлѣченитѣ. По нейно нареждане жени и деца плачели и коси си скубѣли отъ тѫга по изгубени близки. Офицеритѣ се трогнали, не опожарили селото, нито сѫ допуснали изтѫпления въ него. Следъ изтеглянето на войската цѣлото село се заело да приготви хлѣбъ и да нагости възстаницитѣ, които следъ отстѫплението отъ Крушово, бѣха изпълнили кѫщитѣ му.

Щерьо Димитровъ отъ с. Царевъ-дворъ, рѣсенско, по занятие дърводѣлецъ, дългогодишенъ членъ на илинденската организация. Помина се на 10. I. 1934 год. въ с. Черчеланъ, никополско.

Преживенитѣ погроми не подрезаха крилѣтѣ на споменатитѣ по-горе две юначни макеконки. Тиранията на новото робство само ги унищожи материално и физически, но не и морално: тѣ останаха до края на живота си съ бодъръ духъ и съ силна вѣра въ близкото тържество на свещената македонска кауза. „Ние раздрусафме една турска империя, та кя се плашиме отъ една *гюпска сръбска кралевина?* Жими единъ Ванчу (мѫжа ѝ) Македония бързо ке се освободитъ!“, казваше Йованица.

Нека свалимъ шапка и паднемъ на колѣне предъ свѣтлия и величественъ образъ и предъ революционния духъ на всички тия македонски куриери-светци! Неха тѣхнитѣ дѣла ни въодушевяватъ и нека тѣхния духъ ни напѫтствува въ новата борба за осѫществяване идеяла, на който тѣ служиха съ кристаленъ идеализъмъ и съ безгранична любовь!

Н. К. Майски

Изъ живота на четитѣ

Въ надвечерието на възстанието. Прокламацията

12. септемврий 1903 год. Нашиятъ мелнишки отрядъ продължава да се движи по височинитѣ на юго-западния склонъ на Пиринъ, край Лиляновската рѣка, чакайки съ нетърпение 14. септемврий, деня на възстанието отсамъ Вардара.

Въ тоа день, рано сутриньта, дойдоха при насъ селяни отъ с. Дебрени, които ни донесоха 4 товара хлѣбъ и 5 кози. Тѣ ни разправиха, че кметътъ и първенцитѣ на с. Лиляново отишли въ с. Плоски при чифликаря Джаферъ-ага и му съобщили за нашето пристигане въ Лиляновско, за близкия день на възстанието, за приготовленията и даденитѣ нареждания до рѫководителитѣ.

Хитриятъ турчинъ, който, като членъ на революционната организация, редовно е плащалъ своята дань на тая организация и е изпълнявалъ всички нейни нареждания, съветвалъ е селянитѣ да не ни отказватъ нищо, всичко да ни даватъ за нашата издръжка, но да ни държатъ далече отъ селата, за да не имъ се създаватъ афери, както е станало съ селото Пиринъ. Що се отнася до възстанието, той ги съветвалъ да мируватъ, защото турската войска и турското население, въоръжени добре, лесно щѣли да се справятъ съ бунтовницитѣ.

Тѣзи съвети ва хитрия турчинъ дълго време бѣха предметъ на оживени разговори между насъ и добритѣ селяни. Изтъквайки грандиозностьта, величието и голѣмия успѣхъ на масовото възстание оттатъкъ Вардара, както и готовностьта на македонската емиграция и на цѣлия български народъ въ свободна България да се притекатъ на помощь на възстанала Македония, ние съветвахме селянитѣ да не се подаватъ на турскитѣ лукавства и заплахи, а да изпълнятъ своя дългъ къмъ родината, да изпълнятъ клетвата. която сѫ дали предъ Бога, предъ Отечеството и предъ организацията, като възстанатъ масово и съ дружни сили да нанесемъ решителенъ, смъртенъ ударъ на прогнилата Турция. България, великитѣ сили, казваме ние, следятъ съ затаенъ дъхъ нашата борба съ турцитѣ и, когато видятъ цѣла Макеония възстанала, пламнала, тѣ ще се намѣсятъ и ще се турне край на нашето робство, ще се турне край на турското владичество въ Македония . . .

Обѣдъ. При разпре дѣлянето на чорбата. сготвено отъ козе месо съ горски лападъ, стана малкоспречкване между наши четници и тия на Сандански, които искаха да си присвоятъ тукъ права на

домакини и разпоредители съ храната. Това внесе минутенъ дисонансъ въ общата хармония на солидарность и весело настроение, което скоро бѣ възстановено чрезъ намѣсата на войводитѣ и, особенно пъкъ, когато предъ насъ на общата трапеза бѣ сложена чорбата въ дървени копанки, въ които стопанитѣ на чарка, споредъ селянитѣ, наши гости, сж хранили стадо прасета.

Обѣда мина при голѣми шеги и повишено весело настроение. Едни приказваха за хубавитѣ и вкусни ястия въ войводската гостилница „Балканъ" на бай Христо Георгиевъ, други възхваляваха четнишката гостоприемница „Ломски ханъ" на бай Якимъ Балевъ — Странджата, трети разправяха за пищни обѣди и вечери въ софийскитѣ пивници-ресторанти, следъ което пѣсни юнашки се пѣха, комитски хора се играха.

Доволни отъ това, що чуха и видѣха въ нашия лагеръ, вечерьта гоститѣ си заминаха, следъ което ние се спуснахме надолу въ долината и тамъ, въ мѣстностьта „Попина Лжка", налѣгахме въ папрата край рѣката и спахме до разсъмване, пазени отъ будната наша стража.

13. септемврий. Преди изгрѣвъ слънце дойдоха при насъ селяни отъ с. Лѣски и с. Бѣловеждово. Тѣ ни донесоха 7 товара хлѣбъ, единъ товаръ ракия (2 бурета), единъ товаръ газъ и около 50 празни тенекиени гърненца. Хлѣбътъ бѣ разпредѣленъ между четитѣ; ракията изпихме на бърза ржка; две тенекии газъ излѣхме въ тенекиенитѣ гърненца, съ които щѣхме да палимъ турскитѣ села и махали, а останалитѣ две тенекии, пълни съ газъ, скрихме въ шумака. Скоро следъ това селянитѣ заминаха за селата си, а ние се изкачихме по единъ високъ и стръменъ баиръ и се спрѣхме за дневна почивка въ мѣстностьта „Лжгъ", край една бистра, студена рѣчица надъ „Винарския пжть".

Следъ два часа почивка се оттеглихме навжтре въ единъ близъкъ лесъ. Тукъ дойдоха при насъ двама власи отъ с. Лопово. Тѣ ни донесоха 6 кепета, нѣколко самуни хубаво омѣсенъ и добре опеченъ пшениченъ хлѣбъ, тютюнъ и 4 бирени шишета ракия. Властитѣ ни разправиха за страха у турцитѣ отъ близкото възстание и отъ една война между България и Турция; казаха ни, че имало заповѣдь — турската войска да напусне българскитѣ села и да се прибере въ турскитѣ села и махали, за да пази изплашеното турско население отъ нападание на българитѣ.

Отъ тукъ, чрезъ властитѣ изпратихме писма и заповѣди до ржководителитѣ, съ които ги канѣхме на другия день, 14. септемврий сутриньта, да изкаратъ милицията въоржжена и да дойдатъ при насъ.

Чрезъ властитѣ изпратихме на ржководителитѣ въ селата и стотици екземпляра отъ следната напечатана прокламация, съ заповѣдь — да ѝ се даде най-широка гласность.

Братя македонци и одринци!

Въ дългата борба за свободата, бихте се като герои. Подъ разветото знаме на свещената революция воювахте съ постоянство и упоритость.

Дивна бѣ смѣлостьта ви!

Вие не се поколебахте да се изтжпите срещу грозната тирания и да застанете само съ собственитѣ си сили срещу една могжща империя, подкрепяна отъ безброй ваши безжалостни фрази.

Съ силата на вашата дѣсница и съ мощьта на вашия духъ, вие затрѣсохте омразното османлийско владичество; стохиляди султанови войници и безъ четъ агарянска зганъ не сломиха вашия полетъ.

Развалини отъ монастира Св. Архангелъ, намиращъ се на единъ хълмъ на чисто помашкото село Джбница (Неврокопско). Сега въ селото сж заселени 30—40 български семейства отъ поробена Македония. Монастиръть има голѣмо историческо значение, защото населението отъ околнитѣ села всѣка година идва на Архангеловъ денъ да пали свѣщи въ подземната черквица, която е засипана съ наноси. Вкодътъ ѝ не е известенъ, но едно отъ кубетата на черквицата е продънено. Има изворъ-аязмо, което никога не пресъхва. Запазването на тая старина е належаще и при разкопки могатъ да се открияътъ интересни предмети, каквито населението намира около монастирчето.

Самопожертвуването ви нѣмаше предѣлъ:

Отрекохте се отъ всичко и всичко принесохте предъ жертвеника на свободата.

Селата ви бидоха опожарявани, домоветъ ви разрушавани и разграбвани; децата ви изклани; сестритъ ви, женитъ ви, майкитъ ви поругани; редица, доблестни борци, гинеха въ борбата и оросяваха отечественитъ планини съ скжпата си кръвь. Колкото по-скжпи бѣха жертвитъ и загубитъ, още по-пламенно пригръщаха борбата.

Димящитъ огнища, окрепяваха мжжеството Ви, писъцитъ на децата и воплитъ на женитъ разаряваха душата ви; изъ недрата на отечествъпата земя излитаха нови борци и заемаха мѣстата на загиналитъ и свещенното знаме на свободата още па-гордо се развѣваше по върховетъ на милата родина.

Вразитъ онѣмѣха предъ вашето юначество.

А людетъ и народитъ чиито сърдца тупгятъ

отъ благородни човѣшки чувства, следятъ съ удивление вашата трудна борба и гласа имъ се издига все повисоко за васъ и за вашата свобода.

Силитѣ на тиранина сѫ вече изчерпани; неговитѣ дни сѫ прочетени.

Още единъ юнашки ударъ и вѣковната тирания ще се повала на земята съ трѣпкитѣ на смъртьта.

Братя македонци и одринци.

Зората на свободата се показва вече надъ Македоно-одринския кржгозоръ. Тя чака тоя ударъ, за да блъсне съ всичкото си лѫчезарно сияние надъ Македония и Одринско.

Готвьте се, прочее, за тоя последенъ ударъ и бждете всички по мьстата си, защото настжпи вече бойния часъ и викътъ „Свобода или смъртъ“ ще скърши оковитѣ на робството и ще доведе тържеството на правдата.

Отъ Върховното настоятелство.

Властитѣ веднага заминаха да предадатъ още сжщия день писмата и прокламациитѣ. Следъ заминаването имъ, азъ и Сандански седимъ край потока, черпиме се съ рахатъ-локумъ, пушиимъ и приказваме за великото дѣло — революцията.

— Е, другарю, — думамъ на Сандански, — утре е 14. септемврий—Кръстовденъ, деня на възстанието въ твоя Серски окржгъ, вѣрвашъ ли още, че населението отъ села и градове, лишено отъ оржжие, необучено въ срелба и военни приоми, ще се отзове на нашитѣ покани и ще ни последва въ неравната борба?

— О, не, другрръю! Населението тукъ, съ много малки изключения, както знаешъ, не е въоржжено отъ насъ, не е подготвено за една активна революционна дейность. Правъ бѣше ти вчера, пъкъ и днесъ като казваше: при това положение, населението, водимо отъ здравъ разумъ, не ще рискува съ голи ржце да се изложи на явна гибель, не ще мръдне отъ мѣстото си, не ще ни последва. Сега ясно ми става, колко леко сме гледали ние лѣвичаритѣ въ македонското освободително дѣло на тая сериозна работа.

Но, жребието е хвърлено; връщане нѣма!

Г. Ив. Бѣлевъ

Назиръ Кахърмановъ

Македонското освободително движение е било и е предимно рожба и дѣло на македонскитѣ българи, които съставляватъ компактната маса на Македония. Но поради ясно поставенитѣ културно-политически цели, изразени въ устава на революционната организация, по силата на които при извоюването свободата на Македония, ще може свободно да се развива и равноправно да използува благата на свободата, мнозина отъ властитѣ, албанцитѣ, евреитѣ и даже отъ властвуващата нация — турцитѣ — приобщиха своитѣ усилия и срѣдства къмъ революционната организация и се бориха за свободата на Македония. Единъ отъ тѣзи деятели, принадлежащъ къмъ народностнитѣ малцинства въ Македония, е и *Назиръ Кахърмановъ*, родомъ отъ село Франгово, стружка околия.

Шакиръ Кахърмановъ, албанецъ отъ село Франгово, стружко, четникъ въ четата на брата си Назиръ Кахърмановъ. Той бѣ предаденъ отъ сръбскитѣ постове на албанцитѣ и убитъ отъ хората на Фанъ Ноли на 10. X. 1929 год.

Назиръ Кахрермановъ е албанецъ по народность, а по вѣра — мохамеданинъ. Впечатлителенъ, справедливъ и свободолюбивъ по природа, Назиръ Кахърмановъ не е могълъ да търпи произволитѣ на сръбскитѣ управници, изказвайки възмущението си предъ съселянитѣ си.

„Презъ единъ майски день, — пише той въ бележника си, — се съобщи, че щѣло да става преброяване на населението въ селото, когато въ сжщность, следъ като сърбитѣ отдѣлиха мене и още двама, изпратиха ни въ затвора, като ни оковаха въ вериги, безъ да ни се каже защо. Това ме страшно възмути“. Следъ четиридневно стоене въ селския затворъ и тримата били заведени въ Струга и хвърлени въ мѣстния затворъ. Тукъ стружкиятъ околийски началникъ имъ заявилъ, че сж „сръбски душмани“, поради което щѣли да бждатъ изпратени на заточение въ вжтрешностьта на стара Сърбия. Пжтувайки къмъ Скопие, когато арестуванитѣ заедно съ стражата стигнали въ село Требище, Назиръ Кахърмановъ казва на двамата си другари Шемзединъ Дахлянъ Франфова и Иса Калица: „Другари! Сега, когато отечеството ни отъ насъ служба очаква, ние като овци на заколение сме въ душмански ржце. Нашитѣ майки не сж ни раждали за това. Вмѣсто да живѣемъ като роби, по-добре е да умремъ въ славна борба съ неприятеля. Азъ ще бѣгамъ. Идвате ли и вие?“ Другаритѣ му се съгласяватъ и презъ нощьта успѣватъ да избѣгатъ предъ очитѣ на стражата. Първата имъ работа е била още сжщата нощь да се върнатъ въ селото си и да се въоржжатъ, следъ което хванали гората, а после минали въ албанска територия. Следъ една година Назиръ заминава въ селото, убива шпи-

онина Юсуфъ Абединъ и отново забѣгва въ Албания.

Отъ 1920 година Назиръ Кахърмановъ стои начело на добре въоржжена чета, обикаля стружко и наказва шпиони и грабители.

Презъ 1921 год. дадена била амнистия и Назиръ Кахърмановъ решава да се върне въ родното си село, отдето стружкиятъ околийски началникъ, като го залавя и му казва, че амнистията не се отнася до него „като душманинъ на сръбската държава", затваря го и бива осжденъ на 25 годишенъ тъмниченъ затворъ. Но Назиръ и сега успѣва да избѣга въ Албания, отъ дето съ чета нахлува въ стружко и охридско. Когато отношенията на Сърбия и Албания при Фанъ Ноли се подобряватъ и когато презъ 1922 година съ четата си е билъ въ албанска територия, албански войски нападатъ Назиръ Кахърмановъ, за да го заловятъ или убиятъ. Обаче следъ една престрелка той успѣва да се спаси, като съ 20 членната си чета известно време се е прикривалъ въ неутралната зона, до окончателното опредѣляне на албано-сръбската граница.

Презъ 1922 година Назиръ съ четата си е въ с. Хейкитъ (?), кждето бива нападнатъ отъ сръбска войска и жандармерия, на брой до 300 души, но следъ едно дълго и кръвопролитно сражение четата успѣва да пробие кордона и да се спаси безъ жертви, продължавайки да безпокои сръбската власть и войска въ стружко въ продължение на 6 месеци. За да изгуби диритѣ си, Назиръ по-късно заминава въ Охридско и се крие въ една колиба, построена на блатистия брѣгъ, въ която стои около 15 дни. Отъ тукъ Назиръ съ четата си прехвърля въ Битолско, Прилепско и Велешко. Между Прилепъ и Велесъ той има престрелка съ сръбска войска, а следъ минаването на р. Вардаръ, край една мандра въ Овчеполе, има нова среща съ сръбска войска, съ която влиза въ престрелка и се оттеглюва къмъ Осоговската планина. Презъ зимата той минава въ българска територия, а оттукъ се прибира въ Турция, безъ да забравя своята родина, за свободата на която той е решенъ още да се бори.

ш.

Пандилъ Шишковъ

II.

Пандилъ Шишковъ е роденъ на 20 декемврий 1874 г, въ с. Върбени (Екши-су), Леринско. Баща му Христо Ил. Шишковъ бѣше здравъ, красивъ, юначенъ и благороденъ българинъ.

Пандилъ бѣше буенъ, немиренъ и непокорливъ. Влечение къмъ учение нѣмаше, макаръ и да бѣше възприемчивъ. Отначало той се е училъ въ гръцко училище, въ което изучилъ гръцката азбука, а после 2-3 години нередовно е следвалъ въ българско училище. Поради буйствата му въ и вънъ отъ училище той не можа да довърши мѣстното основно училище. Но благодарение на любознателността и общителността му съ интелегентни хора, Пандилъ се издигна доста много и правеше впечатление на интелегентенъ човѣкъ.

Пандилъ остана сиракъ отъ малъкъ. Той бѣ осиновенъ отъ чича си Кице Шишковъ, на когото помагаше въ стопанството му: ореще нивитѣ и пасеше говедата му. Като дете още, срешайки се съ турчета отъ съседнитѣ села и неможайки да търпи бабаитлъка имъ, често се скарвалъ и ги набивалъ,

Презъ м. августъ 1898 г. Пандилъ Шишковъ бѣ въведенъ въ редоветѣ на революционната организация и отъ тогава той се предава всецѣло на последната, като ѝ служи последователно ту като куриеръ и терористъ, ту като четникъ и най-после, като околийски войвода.

Отъ 1899 г. Пандилъ е въ групата съ Марко Ивановъ, Лазаръ Бицановъ и други, която чрезъ турци контрабандисти доставя пушки „Гра" и патрони за въоржжаването на Леринско и части отъ Костурско, Кайлярско и Мориховско. Единъ отъ второстепеннитѣ помагачи на доставкитѣ на оржжие отъ рода на гъркоманитѣ Граматиковци става причина да узнае за това Суртвичкия мюдюринъ, който се разпорежда да бжде заловенъ Пандилъ и другаритѣ му. На самия день Гьоргьовдень Пандилъ бива заловенъ заедно съ контрабандиста турчинъ Саитъ. Подложенъ на адски изтезания, Пандилъ не можа да издържи и обади, че въ мѣстността „Крушя" сж били складирани полученитѣ два товара пушки и, докато той и стражаритѣ се опжтиха къмъ мѣстото, съселянитѣ му, по даденъ отъ него знакъ, успѣха да преместятъ оржжието, каквото стражаритѣ после не намериха. За това му самопризнание той бѣ осжденъ на 101 години затворъ.

Пандилъ Шишковъ отъ с. Върбени (Екши-су), дългогодишенъ четникъ и войвода въ Леринско, убитъ на 7. XI. 1929 год.

Презъ м. септемврий 1902 г. Пандилъ бива освободенъ отъ затвора вследствие дадената отъ Султана амнистия и се връща въ селото си. Но бидейки увѣренъ, че не ще може да работи като

легаленъ, хваща гората, за което битолскиятъ сждъ наново го осжжда на 101 година тъмниченъ затворъ и, като фераръ, всѣки, който би го срещналъ,ималъ право да го убие. Това свое решение сждътъ съобщава съ специално обявления, пръснато на всѣкжде въ околията и окржга.

Презъ време на илинденското възстание Пандилъ е съ Върбенската селска центрова чета, съ която взима участие въ нападението на гарата, въ превземането на Невеска и въ други сражения. Той взе участие и въ голѣмото сражение при пл. „Върбица“ съ многобройната войска на Етхемъ паша, предприелъ настжпление срещу възстаницитѣ отъ Костурско и Леринско.

С. Върбени (Екши-су), леринско, известно съ борбитѣ си противъ гръцката пропаганда. Върбени е едно отъ богатитѣ и китни чистобългарски села въ югозападна Македония.

Следъ разпръсването на възстаническитѣ чети и демобилизацията на възтаналото население Пандилъ обикаля Леринско и се заема заедно съ Дзоле Гергевъ, Алексо Джорлевъ, Тане Стойчевъ, Кръстю Льондевъ, Никола Андреевъ и др., сжщо войводи въ Леринско, да поддържа духа на изплашенитѣ срѣди, наказвайки съ смъртъ явно предалитѣ се на услугитѣ на правителственитѣ органи, каквито бѣха нѣкои отъ гъркоманитѣ; а следъ интервенцията на великитѣ сили въ вжтрешнитѣ работи на Турция, когато въ Македония се учреди европейския жандармерийски институтъ, Пандилъ е въ тайни връзки съ италянския жандармерийски поручикъ Касталди, на когато дава ценни сведения за отношенията на турската власть и младотурския комитетъ и легалнитѣ и недегални банди на гръцката пропаганда спремо българското население,

Вследствие едно неспогаждане съ останалитѣ леренски войводи, които искаха всички средства да оставатъ за нуждитѣ на околията и да не се изпраща на окржжния комитетъ предвидения по устава процентъ, Пандилъ презъ 1905 г. за първи пжть заминава за България, кждето предстоява до 1908 година, взимайки участие въ легалнитѣ организации и намирайки се въ постояненъ контактъ съ родното си село Върбени.

Когато младотурцитѣ презъ 1908 г. провъзгласиха своя хуриетъ и всички нелегални сили — войводи и четници напуснаха планинитѣ и се прибраха въ градоветѣ, Пандилъ заедно съ свои съселяни презъ Солунъ замина за родното си село — Върбени, кждето бѣ приетъ радушно отъ населението. Но младотурскиятъ хуриетъ скоро се изпари. Турското правителство и водителитѣ на младотурския комитетъ почнаха да пѣятъ старата пѣсень на преследване на бивши нелегални дейци и видни българи и още сжщата година по единъ вероломенъ начинъ, когато леринскитѣ войводи бѣха се събрали на съвещание въ едно кафене-млѣкарница и обсжждали поведението на младотурцитѣ, хора на последнитѣ нападатъ и убиватъ Дзоле Гергевъ. Другаритѣ му по чудо се спасяватъ. Отъ тогава Пандилъ се обявява отново нелегаленъ, за което той пакъ бива осжденъ задочно на 101 год. затворъ. Но неможайки самъ на своя глава да опредѣли начина на действията си срѣдъ населението като нелегаленъ, Пандилъ намира за разумно да замине за Българя, да се съветва съ стари дейци, а следъ това презъ м. августъ 1909 г. отново се връща съ другаря си Бъчваровъ въ Леринско, дето продължава своята организационо-нелегална дейность въ съгласие съ легалнитѣ, съ които има чести срещи. Населението, тормозено и измжчвано отъ турски и гръцки банди, пази Пандила и другаритѣ му като зеницата на окото си и на всѣкжде го подпомага.

На 12 августъ 1909 г., когато Пандилъ заедно съ другаря си слиза отъ планината, прибира се въ селото си, за да се види съ роднини и съселяни и се настанява въ кжщата на сестра си Софка. Шпионско ухо дочува и узнава за пребиваването на Пандила въ селото и обажда на властьта. Войска и жандармерия обкржва селото, а група войници, начело съ старшия стражаръ Еминъ, опжтва се къмъ кжщата на Софка Шишкова, като последниятъ тропа на вратата и вика да му отварятъ. Пандилъ, безъ да се бави много, презъ ключалката на вратата стреля и убива стражара. Почва се неравенъ бой, въ който на нападнатитѣ предстоеше юначество, сръчность и съобразителность. Стреляйки въ разни направления срещу войската, малцината юнаци. наброй само двама, постоянно мѣняватъ позициитѣ си и се мѣстатъ отъ кжща въ кжща на тритѣ Шишкови кжщи — на Софка, на Пандилъ и на Стефо. Тѣ стрелятъ ту отъ таванитѣ, ту отъ етажитѣ и избитѣ имъ, докато се стъмва и, докато обсадителитѣ се съвещаватъ, какъ да запалятъ и тритѣ кжщи, Пандилъ съ другаря си щурмува охраната и отъ кжща на кжща, отъ улица на улица, отъ кржстопжтъ на кржстопжтъ, се отзовава въ долната махала, а отъ тамъ, пакъ чрезъ пробивъ на кордона, напуска селото и се прибира въ гората на с. Спанци. Славата на Пандила следъ това сражение още повече се издигна и за него народътъ състави пѣсни, които се пѣятъ и сега.

Зимата Пандилъ прекарва въ България, а презъ юний 1910 г. съ малка чета, заедно съ четитѣ на Миланъ Матовъ, Кръстьо Трайковъ и други, заминава отново за леринско, като въ Мориховско се раздѣля отъ другитѣ войводи. Тукъ той заедно съ Алексо Джорлевъ води упорита борба съ турско-гръцкитѣ чети, срѣдъ които всѣва страхъ. Тука той посрещна вестьта за обявяването на съюзни-

ческата война, а следъ това въ своя районъ посрещ1 както гръцки, тъй и сръбски войски, на които помага съ малката си чета, като на съюзници. Но не се мина много време, когато съюзницитѣ се показаха разбойници, претендирайки, че земята, която окупираха, е тѣхна: за гърцитѣ — гръцка, а за сърбитѣ — сръбска, почнаха да преследватъ всички, които се именуваха българи. Почнаха тѣ да преследватъ и войводитѣ, и четницитѣ имъ, които до вчера бѣха тѣхни куриери и помагачи и съ помощьта на които можаха така леко да разбиятъ турскитѣ войски и да завзематъ обширната силно пресечена македонска земя. Узнава Пандилъ, че „освободителитѣ" му кроятъ убийство и съ вѣрнитѣ си другари хваща гората. По диритѣ му изпращатъ гръцки чети, съ които има сражение при Горничевската планина. А когато следъ междусъюзническата война сръбско-гръцката граница бива окончателно опредѣлена, Пандилъ се прибира въ България.

Презъ свѣтовната война, когато България се опредѣля на сграната на централнитѣ сили и есеньта 1915 година обявява война на Сърбия, Пандилъ съ петима свои другири върви като авангардъ предъ победоноснитѣ български войски, а когато последнитѣ стигатъ въ гр. Прилѣпъ, той не може да се стърпи, избързва напредъ, нахлува въ леринско и съ петимата си другари и милиция отъ селата напада гарата Кенали и я превзима, като пленява два локомотива и готовия за тръгване влакъ, натоваренъ съ храни и оржжие. Намиращитѣ се на гарата 50 души гръцки войници съ офицера си избѣгаха въ Леринъ, а гарата бѣ пазена отъ малката чета до пристигането на българскитѣ войски.

Следъ превземането на Битоля Пандилъ бива извиканъ при щаба на армията и му се повѣрява разузвавателна служба, въ която той е много полезенъ. По-късно, когато окржженъ управитель на Битоля е Ср. п. Петровъ, той бива назначенъ полицейски приставъ въ града, а когато Битоля бѣ отстжпенъ, той е приставъ въ с. Челопекъ, кичевско. Сжщата длъжность Пандилъ заемалъ и въ Петричкия окржгъ, кждето се проявява като добъръ и примѣренъ полицай.

Пръзъ 1926 г. той бива уволненъ отъ служба и се прибира при многочленното си семейство въ гр. Варна, което съ мжка издържа. Но, въпреки това, Пандилъ не забравя своята поробена родина, тжгува за нея и се решава да замине нелегаленъ за своя любимъ роденъ край — леринско.

Но срѣдъ приготовленията му на 7 ноември 1929 г. той става жертва на междуособицитѣ. Злодейска ржка покоси живота на заслужилия синъ на леринско, като го повали мъртавъ на улицата срѣдъ София, когато Пандилъ привечерь тихо и безшумно се връщаше въ квартирата си и когато

Снимката представлява петьтѣ сестри на г. Ср. п. Петровъ, снели се съ брата си при освещаването на черквата въ с. Суровичъ. Задъ тѣхъ е една отъ стенитѣ на черквата.

бѣ къмъ края на своитѣ приготовления да замине за родния си край и да работи за освобождението му съ пълното съзнание, че, ако бжде убитъ, да падне мъртавъ отъ вражески куршумъ. Загубата за освободителното ни движение съ неговото убиване е голѣма: още по-голѣма е тя за леринско, кждето населението го обичаше и очакваше като свой апостолъ и покровитель срещу новитѣ подтисници — гърцитѣ.

Да бжде вѣчна пиметьта му!

Ср. п. Петровъ

Мино Г. Пържолевъ

Година тжжна и тежка се измина отъ деня, когато на 30 януарий 1933 г. вѣроломно бѣ повиленъ мъртавъ незабравимия Мино Г. Пържоловъ въ разцвѣта на живота му, тъкмо тогава, когато невръстнитѣ му две деца и жена очакваха подкрепата на своя милъ съпругъ и баща, а сжщо и дѣлото за *свободата на родината ни Македония*, за която той съ жарь работи отъ юношество до последнитѣ дни на своя животъ.

А кой бѣ Мино Пържолевъ?

Откърменъ въ недрата на величавия *„Паякъ"* — близо до историческия *„Гандачъ"* въ с. Баровица, растеше той на волность и още като дете въ него се очертаваше човѣка-линѣещъ за повече свобода на своитѣ братя, потискани отъ петь вѣковния врагъ. Още 17 г. юноша той влиза въ контактъ съ борцитѣ за свободата и копнѣещъ, кога той ще нарами пушка и влезе въ борба съ врага, търси начинъ и го намира, като съ двама още свои другари дочаква всрѣдъ пладне въ единъ есененъ день на 1905 г. двама турски конници, дошли въ селото за разузнавене, убиватъ ги и избѣгватъ въ гората, дето биватъ приети въ редоветѣ на четата на войводата Ичко Димитровъ—Гюпчевъ, съ когото вече сподѣля несгодитѣ на четнишкия животъ, влизайки въ борба и сражения много пжти до провъзгласяването на Хуриета — 1908 г. Хуриетъ-свобода, — постигнатъ блѣнъ вече! Четитѣ слизатъ отъ планината и сж разформировани, като всѣки се прибира при своитѣ близки.

И Мино се прибира при семейството си, като не следъ много родителитѣ му го задомватъ. Той се отдаде на миренъ трудъ, но до кога!?

Не минали още две години отъ хуриета, презъ пролѣтьта на 1910 г., турцитѣ почватъ обезоржжителната акция почватъ се гонения противъ всички бивши ратници и Мино веднага заминава въ Солунъ, отъ кждето предприема едно дълго пжтешествие до Южна Америка — Буеносъ-Айресъ, като отъ тамъ

Мино Г. Пържолевъ.

влиза въ връзка съ бившия си войвода Ичко Димитровъ, който тогава се намираше въ България и който му съобщаваше, че борбата почва наново и че той е билъ готовъ съ чета да замине и влезе въ борба съ врага. Съ получаването на това известие Мино напуска Америка и презъ лѣтото на 1911 г. се отзовава въ селото си, влиза въ връзка съ войводата, бива заставенъ да остане въ селото си, за да ржководи работитѣ на организацията. Младотурцитѣ и тѣхнитѣ орждия узнаватъ, че Мино е въ връзка съ четата, почватъ да го дебнатъ и даже решаватъ да го убиятъ. Но предупреденъ отъ една жена, тъкмо тогава, когато щѣлъ да бжде застрелянъ, той се прибира въ кжщи, взима си пушката и заминава при четата. Не много следъ това четата, намираща се въ с. Крива, бива предадена и, безъ да подозира нѣкаква опастность въ това чисто българско село, тя бива обградена отъ многоброенъ аскеръ и башибозукъ. Води се ожесточенъ бой 24 часа, следъ който презъ следващата нощь Мино решава съ своята десетка да пробие турския кордонъ, а следъ това се измъква отъ селото цѣлата чета невредима, безъ никакви жертви и хваща Паякъ-планина. Селото бѣ цѣло разрушено и изгорено отъ артилерийската стрелба и подпалването му съ петролъ.

Съ обявяването на балканската война и сформирането на М. О. опълчение, четата бива повикана да влезе въ състава на опълчението. Четата на Ичко заминава за тракийската граница, води ожесточени боеве съ турцитѣ и достига до Малгара, кждето я заварва примирието съ турцитѣ.

Въ надвечерието на обявяването на междусъюзническата война М. О. опълчение бива оттеглено въ Македония и съ пристигането си въ Демиръ-Хисаръ, отъ четата на Ичко, въ която е и Мино като десетникъ, се образуватъ два партизански отряди, които се промъкватъ незабелѣзано презъ бойнитѣ линии на гърцитѣ и се отзовават въ тила имъ. Но бързото отстжпление на българскитѣ войски усуетява тѣхната задача да нападнатъ неориятеля въ тилъ и едното отдѣление подъ ржководството на войводата, а другата на Мино се опитватъ да минатъ отъ самъ Вардара, като това на Ичко сполучва, а Мино съ своитѣ другари, следъ неуспѣшния опитъ, се отправя къмъ Паякъ-планина. Гърцитѣ узнаватъ, че Мино съ четата си е въ планината, арестуватъ семейството му, на което заявяватъ, че ако Мино не се предаде, всички ще бждатъ изклани. Това се съобщава на Мано чрезъ куриеръ и той, виждайки опастността, която виси надъ семейството му и че заканитѣ си гърцитѣ ще изпълнатъ, решава се да жертвува себе си, за да спаси цѣлото си семейство и се предава. Баща му бива изпратенъ въ Солунъ и арестуванъ въ Еди-Куле, а Мино изпращатъ въ пленнически лагеръ въ стара Гърция, кждето престоява до свършване на войната и освобождаването на военно-пленницитѣ, следъ което заминава за България. Тукъ той намира цѣлото си семейство избѣгало и се настанява въ с. Водоча, струмишко, за да е по-близо до селото си, съ което не бѣ скжсалъ връзки.

Въ струмишко Мино дочаква 1915 г., презъ която взима живо участие въ Валандовското нападение и води ожесточена борба съ новия врагъ при моста на Удово, следъ което невредимъ се прибира въ селото, кждето го заварва вече и Общо-европейската война, презъ която е въ редоветѣ на българската войска. Но скоро той бива отзованъ и причисленъ въ състава на партизанския отрядъ пакъ на своя войвода, като на много пжти съ своята десетка минава неприятелскитѣ бойни линии, изпълнява въ точъ възложенитѣ му задачи въ Енидже-Вардарско.

Следъ свършването на войната, когато и струмишко бѣ окопирано отъ сърбитѣ, Мино съ семейството си се прибра въ София. Но и тукъ той не стои съ скръстени ржце. Следъ възобновяването на В. М. Р. О. той влиза въ редоветѣ ѝ и ние го виждаме презъ 1922 г. начело на една група отъ десетина четника да замине презъ две граници и да се отзове въ Енидже-Вардарско, кждето води нѣколко сражения съ редовна гръцка войска и следъ нѣколко месечно престояване се връща невредимъ.

Вѣренъ на своитѣ традиции и каленъ въ борбата, Мино не остава нѣмъ зритель и въ организацион-

ната работа на братството, въ което той бѣ постояненъ ржководенъ членъ на сѫщото даже и до смъртьта му.

Въ своя буренъ дълговременъ четнишки животъ, неустрашимъ и при най-голѣмитѣ опасности, той не бѣ щастливецъ да остави своитѣ кости въ многострадалната си Родина при борба съ врага изъ Ениджe-Вардарско, а падна убитъ тукъ въ столицата на свободна България отъ продажна ржка на човѣка, на когото не еднократно е правилъ добрини.

Нека неговия споменъ на житейския му пѫть ни дава куражъ и следваме неговия примѣръ, и тогава нека бѫдемъ спокойни, че жадуващата свобода на поробената ни Родина скоро ще изгрѣй.

Андрея Д. Докурчевъ*)

На 10. октомврий 1907 г. вечерьта Малешевската чета въ съставъ: Герасимъ Огняновъ, отъ Банско — войвода, Саве и Тиме отъ с. Владимирово, Мито Шуговалията отъ с. Горни Порой, Симо Смоймировчето отъ с. Стоймирово, Мито отъ Пехчево, Коста Чукарчето и Мито отъ с. Русиново, Петре отъ с. Бориево, струмишко, Григоръ — наричанъ Демека, тъй като много често въ изразитѣ си, употрѣбяваше думата „демекъ“, Иванчо отъ Ениджевардарско, Туше отъ Кукушъ, Георги Лесичевъ отъ Самоковъ и Любенъ Казаски отъ Търново — четници, се движеха, водена отъ двама куриери, отъ къмъ Огражденъ, кѫдето щѣше да се срещне съ Андрея члена отъ окржжния революционенъ комитетъ, който идеше да я ревизира.

Луната не бѣше повече отъ единъ сърпъ, който нѣкакъ съпернически и малко подозрително освѣтяваше полуголитѣ низки хребети, по които имаше да се мине.

Срещата се състоя. Край една низка разредена горичка — на условения сгналъ: удряне три пѫти съ два камъка — бавно и безшумно, нѣкакъ таинствено, се появиха четири силуета — на Андрея и тримата четници, които го придружаваха.

Ето отново любимия на всички Андрея, легендарния герой отъ Крушово, смѣлия изпълнитель на възложената му трудна задача да убие пребиващия въ Солунъ неудобенъ и твърде опасенъ за дѣлото турски бегъ; ето идеално спретнатия и чистъ комита — винаги обръснатъ, сресанъ и съ правилно засукани мустаци, съ почистени добре, макаръ малко вехти, но закърпени калци, съ зеленикави винаги прибрани и чисти дрехи; пушката, неизмѣнната чанта — негови нераздѣлни съпѫтници — винаги въ примѣрна изправность. Още по силуета на сѣнката безпогрѣшно можеше да се познае, кой е Андрея . . .

За единъ мигъ тия груби мѫже се спиратъ, размѣсватъ се и въ грубата другарска пригръдка тѣ

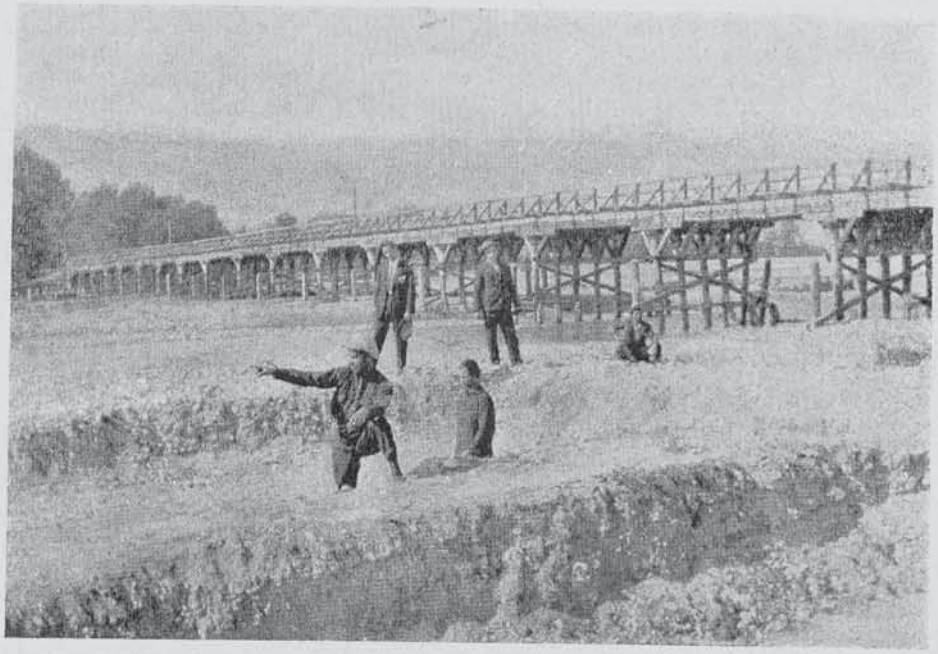

Новиятъ желѣзенъ мостъ на р. Места, който свързва гр. Неврокопъ съ мѣстностьта Доспатъ (Дьовленско). Построенъ е на мѣстото на стария мостъ.

изживѣватъ своята разнѣженость, своята сантименталность.

Следъ обичайнитѣ поздрави увеличената на тринадесеть души чета продължи пѫтя си къмъ Плачковица планина. Есеньта бѣше въ своето начало. Изъ разредената гориста мѣстность, презъ която минаваха, буковетѣ и низкитѣ габери бѣха започнали да оголватъ своитѣ върхове. И въ тая тишина, освенъ лекия шумъ на равно отмѣренитѣ стѫпки на движущата се верига, бавно и още по-тихо се носѣше приспиващия шумъ отъ полуизсъхналитѣ листа, които се ронѣха. Нощната влага вече обвиваше като лека мъгла гората и отъ нея се носѣше нѣжния и опояващъ мирисъ на суха опадала шума. Това е

*) Андрея Димковъ Докурчевъ е роденъ около 1880 г. въ гр. Велесъ. Още 19-20 годишенъ става четникъ. Въ 1899 или 1900 г. заедно съ Антонъ Кьосето, Кара Вашилъ и още 6 души четници биватъ заградени отъ една турска разбойническа чета въ с. Калиново — Кукушко, Четницитѣ сѫ въ една кѫща, на 20—30 крачки сѫ залегнали турцитѣ, обградили кѫщата. Андрея съ трима другаро излиза отъ кѫщата отъ една страна. Андонъ Кьосето съ останалитѣ отъ друга и удрятъ турцитѣ на ножъ. При схватката Андрея бива раненъ въ дебелинитѣ, а Кара Вашилъ съ ножъ по гърба, обаче успѣвитъ да се измъкнатъ. Около сѫщото време на Андрея била възложена задачата да убие бегътъ на с. Мухлево, който твърде много пречелъ на селянитѣ тамъ. Той го издебналъ въ Солунъ и изпълнилъ точно мисията си и невредимъ успѣлъ да избѣга. Презъ време на възстанието въ 1903 год. при превземането на гр. Крушево Андрея е пръвъ въ стражения съ аскера, биейки се юнашки презъ всичкото време, докато трая тая малка република. Презъ 1905 г. става Джумайски войвода, а презъ 1906 г. членъ на Струмския Окржженъ Рев. Комитетъ, заедно съ Хр. Чернопеевъ. Като такъвъ падна убитъ отъ една харамийска засада устроена отъ Гуширъ. — По външность той бѣше строенъ — русъ, съ засукани мустаци, винаги избръснатъ и сресанъ. Облеклото му, по време на разказа бѣше зеленикава униформа, на пръвъ погледъ биеше на очи между четницитѣ. Добъръ по душа, внимателенъ, сърдеченъ — той имаше находчивъ, бързъ и съобразителенъ умъ. Решителенъ и смѣлъ до безстрашие, той стана жертва на това си качество — въ тая паметна нощь предметъ на разказа 10 срещу 11 октомврий 1907 год.

есеньта съ своята болна меланхолия, съ своята заразяваща слабость. Но на тия нощни самотници, движущи се мълчаливо и съсрѣдоточено, прилични на вълча глутница — не бѣше позволено да се отдаватъ на тая слабость. Тя не имъ подхождаше и тѣ, почти несъзнателно, макаръ, че съ своята загрубялость добре я чувствуваха, се стараеха да я преодолѣятъ, да я победятъ . . .

Движеха се вече часъ и половина, непрекжснато и почти безъ да проговорятъ. На означения пунктъ тѣ имаха втора среща — съ двама селяни, нови куриери, които сжшевременно съ едно бѣло магаре бѣха изпратени да донесатъ провизии на четата за нѣколко дни. Мѣстността бѣше вече твърде гориста, а четата трѣбваше да направи по-продължителна почивка, за каквато избраха една малка закрита полянка. Бързо накладоха огънь — трѣбваше да се приготви „чеверме“. Изпърво всички се заеха за работа, но следъ това налѣгаха по полянката за попочивка. И следъ малко човѣкъ би рекълъ, че всички дълбоко сж заспали.

Неизбѣжния постъ е на мѣстото си.

Мѣстността отстоеше на около три часа отъ с. Будинарци . . .

Андрея, бодъръ като всѣкога, стоеше край огъня, закрилъ — за да не му грѣе — лицето си съ ржка. Той бѣше пъхналъ на края на жарьта едно кафениче и вниманието му къмъ него бѣше нѣкакъ прекалено голѣмо. И презъ зжби той си тананикаше: — „Покрай Кате, покрай душо, да се не удавишъ“...

Почти въ тъмнина, полулегналъ, пъшкаше отъ време на време Григоръ Демека и презъ зжби, като на себе си, философствуваше:

— Нѣщо ке стане, демекъ. Бѣло магаре, тринадесеть души . . . Таа работа не е арна.

Андрея го изгледва нѣкакъ съсрѣдоточено и не отговори.

Най-младиятъ четникъ — Любо, който сжщо бодърствуваше — не можеше да заспи — погледна едновременно и двамата; на лицето му, освѣтено слабо отъ огъня, се изписва слаба едва забележима тревога, но явно бѣше, че той правѣше усилия, за да я преодолѣе.

Огъньтъ загасваше. Черния силуетъ на гората нѣкакъ застрашително, като настръхналъ, ограждаше заспалата група и каточели криеше нѣщо предателско . . .

По-късно, когато Андрея преглеждаше изправността на своя „автоматиченъ“ револверъ, какъвто само той имаше, Любо полюбопитствува:

— Андрея, дай да видя твоя револверъ, не съмъ виждалъ такъвъ.

— Не сега, Любе. Утре презъ деня ще ти го дамъ да го прегледашъ.

А Любо резонира философски:

— Не се знае, кой отъ насъ утре ще бжде живъ...

Демека съ известна строгость, но съ нѣкаква другарска мекость, го мъмри:

— Така не се говори, Любо! . . .

И по принципъ на Любо, поради младостьта и неопитностьта му, много нетактичности му се прощаваха. Той е — доколкото това за единъ комита, за единъ четникъ може да се каже – галеника на четата. Макаръ това — за суровостьта, несгодитѣ и непрекжснатата всѣкиминутна опасность — да звучи нѣкакъ неестествено, дори и по-отношение на единъ младъ четникъ, който, влизайки въ четата, приема напълно всичко: и дисциплината и рисковетѣ, пъкъ и установенитѣ — добили право на традиция — обичайни форми на другарски отношения и четнически животъ. Защото четникътъ всецѣло се обрича на дѣлото.

Отново бѣше настжпило продължително мълчание.

И когато тишината бѣше дълбока и властна — близо, на стотина крачки отъ тоя импровизиранъ бивакъ, се нададе силенъ, дивъ и болезненъ викъ, който за мигъ направи тая тишина да оживѣе. Всички четници, безъ изключение, като че подъ команда, приели въ мигъ неправилни и змиеобразни форми, се хлъзнаха къмъ черната тъмнина на гората — и само за нѣколко секунди на полянката липсваха всѣкакви признаци на животъ. Нѣкжде на страна само се открояваше неправилния силуетъ на бѣлото магаре, което като контрастъ на внезапната тревога, спокойно пасѣше . . .

Бѣше извикалъ часовоятъ – всички помислиха, че сж открити, че той е издебнатъ и промушенъ... и хайдушкиятъ инстинктъ мигновенно бѣше хвърлилъ всичко, безъ каквато и да било паника, къмъ спасителната тъмнина на гората

Не се бѣ минало и половинъ часъ, тревогата, като отливъ, бѣше преминала и на полянката се появиха отново силуетитѣ на Герасимъ и Андрея, които съ почуквания по приклада на пушкитѣ дадоха сигналъ на четницитѣ да излѣзатъ. Самитѣ тѣ се бѣха добради до часовоя и бѣха разбрали работата: сжщиятъ, бодърствувайки край гората, просто слѣпешката — ударилъ се дори въ нозетѣ му — попадналъ на единъ обесенъ отъ харамиитѣ селянинъ. И въ тихата есенна нощь, въпрѣки усилието да се преодолѣе тая остра чувствителность, която всѣкиго, противъ волята му, обхваща – той билъ най-неочаквано изненаданъ, и — въпрѣки всичката естествена, пъкъ и постигана чрезъ продължителни и упорити усилия, загрубялость — Коста Чукарчето не бѣше можалъ да задържи това инстинктивно проявление на уплаха. Може би суевѣрието, не чуждо на всички четници, безъ изключение, тоя фатализъмъ, който ги държеше като въ щипци и отъ който не можеха никога да се освободятъ, подсиленъ и отъ чувсувителността на тая тиха, топла, полусвѣтла нощь, пълна съ своитѣ оживѣвания и отъ фантазията, дебнещи на всѣна кратка сѣнки и безплътни фигури — можеби всичко това бѣше улеснило оня сложенъ душевенъ процесъ, който не бѣше позволилъ да се победи една слабость . .

Всички бѣха обхванати отъ едно угнетение — нѣщо почти непреодолимо ги сковаваше. Може би тоя фатализъмъ — суевѣрието, отъ Григоръ Демека бѣше се предало на всичко.

(Следва).

Съобщава. **Спасъ Капелковъ**

Редакцията и администрацията на сп. Илюстрация Илиндень моли вички абонати, които не сж се издължили за изтеклитѣ годишнини, да се издължатъ въ най-скоро време, като абонамента си внесатъ направо до касиера на Илинденската организация, улица Солунъ — № 54, София.

Г. СТЕФАНОВЪ СИНОВЕ

Вълнени платове

Сливенъ ~ София

Телефонъ на кантората № 11-20. ~~~~~ Телефонъ на склада № 538.

Телеграфическя адресъ: СТЕФАНОВИ — София

11-163-2000

Сапунена фабрика „ИЗТОКЪ"

гр. Пловдивъ

Търсете само тоалетния сапунъ

„ФРИДА"

287-211-1500

Шапкарска фабрика

Берщайнъ, Попови А. Д.

Fabrique de chapeau Bernstein, Popovi, S. A.

Пловдивъ — Plovdiv

Телефонъ № 421. За телеграми: БЕРЩАЙНЪ, ПОПОВИ — Пловдивъ

Специална фабрика

за офицерски, ученически, желѣзничарски фуражки, каскети, попски калимявки, детски и всѣкакъвъ видъ шапки

288-211-1000

Ще намѣрите идеална подова настилка

„СТРАГУЛА"

и голѣмъ изборъ, ще намѣрите само при

Б. И. С-ие Р. Н. Мешуламъ

бул. „Дондуковъ" № 6

41-163 1000

БЪЛГАРСКО АКЦИОНЕРНО ДРУЖЕСТВО

„ГРАНИТОИДЪ"

за електрически, индустриални и мини предприятия

Основенъ капиталъ 750,000,000 лева

Производство на

електрическа енергия, портландъ-цементъ, гипсъ-алабастъръ и пр.

Добиване на

БРИКЕТИ И КАМЕННИ ВЪГЛИЩА

отъ мина „ПИРИНЪ"

749—5000